

H.L. de Villiers (18/19-...; 43); H.E. Faure (28-98; 51); I.G.J. Horak (...-14; 57); J.H. Hofmeyr (35-08; 57); Ch. Murray (33-04; 57); Th.F. Burgers (34-81; 58); G.A. Martin (...-08; 58); S.Ph. Naudé (...-09; 58); J.J. Kotzé (...-99; 58); H.C. Vos Leibbrandt (37-11; 59); G. van Niekerk (33?-20; 59); A.D. Lückhoff (36-16; 60); J.H.J. du Plessis (...-91; 60); Ch.T. Scholtz (36-13; 60); C.Th. Muller (...-78; 60); Ch. Marais (...-11; 61), C. Mackenzie Fraser (37-11; 62); D.P. Faure (42-16; 66). Van de genoemden kwam alleen H.E. Faure later als predikant naar Nederland terug. Opvallend is dat kandidaten die naar de Kaap terugkeerden nog lange tijd in kandidatenlijstjes in *BZ* en *Naamreg.* als Nederlands kandidaat vermeld bleven staan; zo bleef bijv. I.G.J. Horak nog zeven jaar als zodanig in het *Naamreg.* staan.

⁶⁶ 'V.V', 'Aan de christenen in Nederland. Een woord ten behoeve der Nederlandsche afstammelingen achter de Delagoa-baai, in Zuid-Afrika'; *BZ* 1850A, 438-454; zie ook: 1850B, 246v.; 1853A, 463v., 601v., 637; 1857A, 722; 1860A, 335.

⁶⁷ P.N. Ham (07-66; 34); S.P. Engelbrecht, *Geschiedenis van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika*, ³Kaapstad/Pretoria 1953, reg. s.v. B.J. Odendaal, *Die kerklike betrekkinge tussen Suid-Afrika en Nederland (1652-1952) veral met betrekking tot die Ned. Geref. Kerk*, Franeker 1957,

1839 werd hij bij KB voorlopig belast met de dienst in het vacante Katwijk aan de Rijn; het jaar daarop werd Ziepprecht daar officieel beroepen.⁸¹

Hulppredikers: enige gegevens

In de Boekzaal van juni 1832 kon men de volgende advertentie lezen: 'Een Proponent biedt zich aan, om, op eenigzints aanneemelijke voorwaarden, de Predikdienst waar te nemen voor eenen bejaarden of ziekelijken Predikant ten platten lande; kunnende, zoo zulks gevorderd werd, de voldoende bewijzen, zoo van persoon als van gedrag, produceren. Men wordt verzocht, zich, onder letter G, franco te adresseren bij den Uitgever dezes'. Het was één van de vele advertenties die vanaf december 1830 regelmatig in het predikantenblaadje zouden verschijnen.⁸² Vaak kwamen ze op hetzelfde neer; vrijwel altijd werd ook het verzoek gedaan om franco te reageren, zodat de arme student de (hoge) portokosten niet behoefde te betalen. Wel werd de tekst in later tijd dikwijls indringender en nam men met minder genoegen: men bood zich nu ook aan voor het werk in een (kleine) stad, of wilde 'onverschillig op welke voorwaarden' komen. Van april 1835 af boden zich ook kandidaten aan die al een dienst als hulpprediker achter de rug hadden; degene die dit als eerste deed, stelde zich tevens beschikbaar als gouverneur.⁸³

Het instituut 'hulpprediker', dat tijdens het kandidatenoverschot van de achttiende eeuw had gebloeid en ook nadien nooit geheel was uitgestorven, was te beginnen met 1830 plotsklaps helemaal terug. Het aantal geregistreerde, dan wel anderszins te achterhalen,⁸⁴ officiële hulpdiensten van hervormde kandidaten⁸⁵ binnen Nederland⁸⁶ liep snel op. Van de in 1830 geslaagden werden er vijf hulpprediker; samen waren ze goed voor 15,5 jaar assistentie. Het cohort 1831-1835 telde 69 hulppredikers, die 189 jaren arbeid leverden; het cohort 1836-1840: 49, met 130,5 jaren; 1841-1845: 35, met 90,5 jaren; 1846-1850: 22, met 60,5 jaren; 1851-1855: 32, met 46,5 jaren; 1856-1860: 45, met 97 jaren; 1861-1865: 33, met 45 jaren; tenslotte 1865-1871: elf, met samen tien jaren. Voorzover na te gaan zijn in totaal 301 hervormde kandidaten officieel ingezet als hulpprediker. Dit komt neer op ruim 13% van al degenen die dit in de jaren 1829-1871 kandidaat werden. Wanneer men laatstgenoemde groep vermindert met hen die stierven, een baan buiten de kerk vonden, dan wel naar het buitenland vertrokken – in totaal zo'n 250 personen –, zodat slechts zij overblijven die een 'eigen' Nederlandse kansel verwierven, dan stijgt dit percentage tot 15%. Genoemde 301 kandidaten werkten al met al zo'n 684 manjaren, hetgeen neerkomt op een gemiddelde van 2,3 jaar per persoon.⁸⁷ Telt men daar nog eens de diensten van de